

že ste ga ukánili spet: med samimi prsti uhaja
kober slepilni vsevdilj, ko da tat mu neviden ga izmika.
Slično izmuzava se Sisyphu, komaj prisôpe vrh gore,
skalnato breme z ramen, varajóč na veke nosilca.

Nenadoma se pojavi Kaligula ter ga reklamira sebi za hlapca. S seboj ima priče, ki so videle, da jih je dobil Klaudius z bičem in leskovko od njega in še zaušnic povrh. Prisodi se Kaliguli. Kaligula ga podari Aeaku, ta pa ga izroči svojemu oproščencu Menandru za podajača pri sodnih preiskavah.

Ivan Zorec: Obisk

(Odlomek iz povesti.)

Kakor daleč sega rodoljubna misel, se odpira, ôži in širi ljubka dolina, polna belih vasi in veselih ljudi. Po sredi doline, med polji in travniki, skozi hoste in vrtove se krivulja tenka rečica. Na obeh straneh, okoli in okoli vzhaja sključeno hrbtičje valovečega hribja, grivasto obraslega tu, gladko ostriženega tam. Iz lok in dobrav sopejo plahe meglice, se obešajo po drevju in otožno umirajo.

Umirajo v prezgodnji jeseni, ki se ji poletje še noče prav umekniti, noče, ne more umekniti, ker se še ni napilo vse lepote in ljubezni iz prelepe zemlje.

Halo...! Po dolgem deževju se je nebo ubrisalo od vseh meglá, solnčni dnevi so šli v dežêl...

Le še neki beli oblaki so zaostajali kakor zgubljene ovčice in hiteli k solncu, pa so se kmalu poredno razbežali po modrem nebesu; solnce je milo gledalo za njimi in jih lovilo in zavračalo s svetlimi dolgimi rokami.

Bil je lep dan, nebeščani sami nimajo zmerom takega. Pogled mu je bil gorak in mehak ko pogled Kristov, mil in prisrčen ko ljudskošolska molitev.

In tačas je ob razvalinah starega gradu na hrbtičku zelenega grička stal človek, tiho bolan, otožen in v oči motan, stal razoglavljen in drhtel za rodoljubno mislijo:

«Zemljica naša, zbegana, greha in kreposti polna...!»

Z očmi, polnimi solzá in ljubezni, je šel od lepote do lepote po rodni zemlji in druga je bila večja od druge.

Grički, vsi vinski od zorečega grozdja, so vriskali in peli, hramčki, bele pikce v zeleni brajdi, že vedeli, kako in kaj, a rdečeglave cerkvice so iznad košatih češenj in lip po vrhovih z

belim prstom kazale v jasno nebo in slepo gledale v solčni svit pod seboj.

Solnce se je na vse srce smehljalo božji lepoti, cvetje pisanih trat je zameknjeno gledalo vanj.

«Pozdravljena, zemljica domača, pozdravljena...!» je človek šepetal vase kakor bi molil.

V hosti je pel ptič, pel zdaj blizu, zdaj daleč. Nekje mu je odpeval drugi v istem sladkem veselju. Kmalu jih je pelo dvoje, troje, potlej že prav dosti. Pripevali in odpevali so si v živih napevih. Pela je vsa lepa lepa hosta. Iz nje so vèli omotni vonji, po gošči so se lovile sence, iz cvetja so gledale oči, lepe krotke oči...

In tam je stal človek kakor vkopan in pil glasove, pojoče in gostoleče, šumeče in zvoneče.

«Zemljica ljuba, zemljica domača...» jo je ljubil z ginjenim srcem in gledal skozi zameglelost sladkootožnih solzá.

A zemlja, sopeča v zdravem vonju poštene domačnosti in govoreča v jeziku najslajem, je toplo dihnila vanj in ga potegnila na rodne prsi: — pal je na kolena, na obraz, razširil roke in zaihtel:

«Tvoj sem... tvoj sem, zemljica sveta...»

«Samo z besedami...» mu je očitala.

«Ne, ne, mati: — z vsem umom, z vsem srcem...»

«Nočem, da me imenuješ mater... Človek vara mater najprej in najgrje, ko se ji izpelje iz gnezda in jo očitno zataji...»

«Nikoli te nisem tajil, o mati...»

«Si... ker si me ljubil le z besedami...»

«Sveto in zvesto sem te ljubil in te še ljubim... Ljubil sem te z ljubeznijo, ki samo kleči in obožuje... A najbolj sem te ljubil, ko sem bil daleč: vse sanje so mi bile pisane od tebe...»

«Ne maram mehkužne ljubezni... Ljubi me moško, pošteno, ljubi do svetosti in greha... moj bodi do dobrega in hudega — moj tudi za ceno duševnega miru in čiste vesti...!»

«O, nisem te, zelena dolina Temeniška, pozabil za lažnivo šumnost in gosposkost tujine... nisem...»

«Tujina te je pridila, saj vem... Očisti se pri meni, bodi spet moj, otrok ubogi...»

«Po mir in lepoto sem prišel k tebi, o mati... Ali imaš prostora, kamor bi položil svojo trudno, grešno glavo...?»

«Kako vprašuješ, o sin...?»

«O, blesket sanj naj ti ostane v milih očeh, vesel smehljaj na ustnicah, o mati —!»

«Ljubi me...! To ti bodi edina zapoved, prva in zadnja misel...!»

«Ljubim te —. Saj vse, kar je kaj prida v meni, imam po tebi, o zemljica sveta — vse, kar mi je simbol in resnica sreče in radosti, si mi dala ti, o mati...!»

«Ljubi me... z ljubeznijo mi pomagaj pred tistimi, ki mi kopljejo grob...!»

«Če te ljubezen ne ubrani, kaj bi te ubranilo? A roka, glej, mi je omagala, mišice splahnile... Zdaj mi je zgolj do tebe, zemljica moja, vzemi me v naročje...!»

«Kaj bi že s teboj, ko si še mlad...?»

«Truden sem in ubog, o mati...»

«Ko sem te izpustila s krila svojega, sem ti, ker si po vsej sili hotel v daljni svet, naročila, da se naužij življenja na vse želje, da ti žal ne bo, ko se ti bo vrniti k meni... A ti —? kako je s teboj...?»

In človek je skrnil obraz v ščemeči mah, razširil roke in zahtel v nemoči in bolečini:

«Truden sem in ubog, o mati...»

— Tako sta se pogovarjala mati in sin.

A sinu, ki sta ga boleli bridkost in tesnoba današnjih dni, je ob kolenih ljube matere odleglo. Kar nič več ga ni zanimalo, kaj politiki in drugi malopridneži počno doma ali po svetu; ni vpraševal, ali kapitalizem že spet z verige spušča sirovi militarizem; v tistem trenutku še mislil ni na to, ali se na Balkanu spet godi kakóva svinjarija — o, vse to mu tačas ni segalo v misli in srce. Strmeče oči so mu motno gledale v daljavo in ni nič več videl... In še je gledal in v ljubezni videl vse.

Tamle doli je Veliki Studenec, lepa vas, skoraj trg ali mestece; tam se je rodil, tam zvrhoma užil sladkost mladosti, tam radost in prvo grenkost življenja.

«Pozdravljena, ljuba vas domača...!»

Kraj vasi mu je stala rodna hiša, vsa v drevju, le sleme se ji je videlo.

«Kako je s teboj, o hiša očetna...?» je vzdihnil.

«V tujih rokah ti je rojstni dom, ker si se izpulil iz domače zemlje in zmotoglavil v tuji svet...», mu je spomin očital.

«O, odpusti, domačija v Témenici... Odpusti, saj sem se trdo pokoril za greh ničemrnosti... Odpusti zaradi ljubezni do tebe tudi v kesu in pokori in zaradi zvestih misli, ki so mi zmerom uhajale k tebi... Odpusti —!»

Sredi poljá se je na velikem vrtu košatila mogočna hiša z razsežnimi gospodarskimi poslopji.

«O Pristavčevina, stara pristava tegale gradu...! Kaj pa stari Pristavec, učeni kmet in čudak...? In mladi Pristavec, mili mi prijatelj...? Pa hčerka edinka, lepa in izobrazena Marička, ki jo sodnijski in davčni gospodje imenujejo literarno babo in ki je med vojno bila neki preslaba in prečuvstvena, da bi se mogla ubraniti blata, brizgajočega od vseh strani...?»

«Kaj ne veš? Stari Pristavec poseda v starem naslanjaču, boža kakor predivna kodelja mogočno in kakor sneg belo brado, ob nogah mu prede velikanski črni maček, na kolenih pa mu leže debele knjige, zlato obvezane in v črno usnje vezane... V tistem mačku neki je hudič sam, a v knjigah učenost, da se ji pokorijo celo duhovi, ki ga obiskujejo sredi noči in mu prerokujejo čudne stvari... Mladi Pristavec se očetnim modrijam smehlja, umno gospodari, bogati in hčer Maričko možiči.» —

Ne daleč iz vasi je ob Temenici bohotelo staro jelševje.

Oči so se mu nasmehnile:

«O jelše ostarele, ki ste v mladosti z vetrcom šušljale o moji prvi, edini sreči — pozdravljene!... In pod vami stezice, ki se vas je ob meni dotikala njena ljubka noga — zdaj, vem, da ste pozabljene, preraščene...!»

Spomin, ki se je zdel dosihmal, da je že mrtev, ga je klical. S ščemečimi očmi je v mislih pil nežno, čudovito lepoto njenih prekrasnih, slokih rok, ki jih je tačas tolikrat do pijanosti poljuboval in ki so mu božale in gojile vse najslajše nade... A ljubica je oči obrnila drugam in ljubezen se ji je utrnila kakor mehka mesečina, ki ugasne, ko vstaja solnce...

Ob tem bolečem spominu se je pripognil, da bi utrgal cvetko, ki ga je z nedolžnimi očmi vdano gledala iz grmičja, pa se je premislil.

«Rasti, lepota božja!» jo je pozdravil in se sklonil. «Živi in lepšaj svet...!»

Iz domače vasi se je spustil curek mož, od sosednje se je odtrgal drugi, oba sta se ulila med njive in travnike, a kjer sta se doteknila, sta obstala.

Vedel je, da lehkomišeln kmet prodaja zemljo. S pogledom je trenil v gručo mož sredi lepih njiv in se nejevoljen obrnil.

«Veliki Duh nad zemljo in nebom — Oče naš, usmili se nas...!»

Molitev je klečala v njem; niso je govorila usta, duša jo je goreče molila.

Molil je, zares je molil, ne Jehove ali Boga tega ali onega, molil pač Boga večnega, edinega, Boga, ki samo ljubi, nikogar ne sovraži, nikogar ne straši, molil Boga svojega.

«Kaj veš o Bogu, bedni črv nevedni...?» ga je skušnjavec motil.

«To ni poglobitno —,» je dalje molil. «Da le Bog vé zame... In vé... To mi je sreča zdaj in za vekomaj... Ubog je samo tisti, ki se ga še Bog ne spominja več...»

«Kakšna zmota, sin Kajnov, ki goltaš ubitega brata kruh in lokaš njegovo kri...!» ga je pikalo. «Če hočeš živeti, zdrobi in pomenčaj še vse druge predsodke!... Živiš in kaj pametnega storiš le, če si svoboden.»

A on je zamahnil nad skušnjavo in dvignil pogled.

Iz doline je na pomagaj klicalo življenje, sredi širnega poljá je Kajn davil brata, a solnce je še sijalo in dan je bil dober kakor oče in mati in lep, da bi človek tudi pri skopuhu lahko napravil velik dolg.

— Z očmi, pijanimi od ljubezni, lepote in solnca, je še enkrat pobožal ljubi domači svet in se počasi napotil navzdol.

Po polju in povsod so stopicali možje, vpili in cenili njive, merili plast žive zemlje, jo hvalili ali devali v nič.

Kmet, ki je prodajal, je poniglavo hodil za njimi, molčal in grdo gledal, če mu je uho ujelo nevšečno besedo; bilo mu je, kakor bi ga osebno žalili.

A zemljica uboga je puhtela iz presnih ran; solnce ji je božalo bolečine, daljni veter jih je hladil in mehko česljal pusta strnišča.

Ko je po stezi šel mimo njih, so se ozirali za njim.

«Glejte, Plantaričev gospod. Hudo so ga tuja vrata tepla po petah...»

«Kako trudno tevsá in kako se drži v dve gubé.»

«Siromak je bolan in brez doma.»

«Ampak kjer je bil, vsaj toliko bi si bil že lahko napridoval, da bi si kupil domačijo.»

«Aha. Tako pa mora osebnjkovati pri Pristavcu, kadar pride v te kraje.»

«Vsako leto pride in vselej se skobali na hribje in po ure dolgo gleda okoli sebe.»

«Pristavec pravi, da mu je to kakor božja pot.»

«Pogospodil se je, srce pa mu je neki še zmerom čisto kmečko.»

Na Pristavčevini v zgornjici, kjer je bival stari Pristavec, je Plantarič potrkal ob vrata. Iz sobe je zarenčal glas. Soba je bila precej velika in svetla. Ob stenah so stale police, polne knjig,

sredi sobe je bila velika okrogla miza, ob nji stoli. V naslanjaču je sedel stari Pristavec, ob nogah mu je predel črni maček.

«Dober dan, oče!» ga je pozdravil. «Kako je?»

«O, glejte si no, kaj si se spet spomnil, kje si doma?»

«Dopust imam.»

Starec ga je gledal in sočutno dejal:

«Fant ubogi, kakov pa si? Ali si bolan, ka-li?»

«Pa se bom izlizal,» je odgovoril fant, ki je bil star že štirideset let.

«Vidiš, tako je, če zêl presadiš v nepravo zemljo ...»

«Hira; vem. Jaz pa ljubim življenje in bom živel.»

«Skrbi za zdravje! V telesu je duh; greh zoper telo je greh zoper duha.»

«Krepost je pogumno gledati v prihodnjost in se zanjo bojevati z življenjem.»

«Da, v veri je moč, ki človeku daje nebeških sladkosti, svetega miru zvrhoma; z njo in po nji se zaveda, da živi v luči božji.»

«Pa tudi iluzije življenja so lepe.»

«In zato zelo slepe, dragi moj!»

Obiskovalec ni hotel ugovarjati.

Tudi starec je molčal; nenadoma pa je vprašal:

«Kaj misliš. Ali so ljudje prej spoznali vzrok, ali prej uporabo ognja?»

Plantarič ga je debelo pogledal in mirno dejal:

«Mislim, da prej uporabo.»

Starec je srepo, skoraj nezaupno, a obenem veselo strmел vanj. Oči so mu gorele, radost, na široko razlita po vsem obrazu, je pritrjevala in dalje vpraševala:

«Sijajno! Tudi jaz mislim tako. A zdaj mi povej —!»

Ali Plantarič, ki mu je starčevo čudaštvo bilo čez glavo, ga je presekal:

«Nikarte! Kaj bi vam mogel razodeti jaz, ki tako malo vem?»

«Zakaj se mi umikaš?» mu je ugovarjal. «Star sem in iščem resnice v učenosti novih metod, a njih nosilec si ti. — Prosim torej, povej mi: Ali je človek prej spoznal plamen kesa, ali gorečnost vere v Boga? ali prej greh, ali prej kes in pokoro zanj?»

«Prej vero in kes nego vse drugo, bi dejal.»

«A jaz ti pravim: To je problem! Dokler ni etika ljubezni do bližnjega zmagala človeškega rodu, so ta vprašanja bila pokopana, mrtva v človeškem srcu.»

«Ali mislite, da je etika ljubezni zmagala, že zmagala?»

«Problem... A včasih se mi zdi, da je.»

Misel, ki jo je izrekel, se mu je zdela svečana in pravična, da je vstal in počasi zakoračil po sobi.

Kakov mož ti je bil! Star ko zemlja; lasje, brada: bela kodelja; oči pa žive, polne ognja, čisto mladeniške; pleča: široka in močna, da bi bil lahko svet nosil, kakor tisti poganski mož, ki mu je bila zaupana ta skrb, dokler mu je ni odvzel Sin božji.

«Dvomim,» je Plantarič rekel po kratkem molku. «Premalo poštenja je na svetu.»

«Kdo je pošten?»

«Pošten ni le tisti, ki nič hudega ne stori nikomur, marveč še bolj tisti, ki ljubi svojega bližnjega in mu izkazuje dobrote.»

«To je res,» je starec pokimal. «Ni je ljubezni, ki ne bi blažila človeka.»

«Ko bi svet le ne gorel v ognju sovraštva.»

«Čuvstva živijo svoje življenje.»

«In vendar je človek lahko tako nečuvstven,» je Plantarič gnal svojo, ker ga je pogovor z modrim starcem močno zanimal.

«Zakaj? Ker mu misli ne hodijo tudi k Bogu, marveč se plazijo majhne in slabotne le po tleh.»

«Če pestuje zgolj upanje, ljubezni in vere pa nima.»

«Upanje... Upanje je pač krasota željá, ljubezen zahteva žrtev, a vera, če je živa, globoka, je jamstvo gotovosti... O, človek se res mora kdaj spomniti Boga, smrti, večnosti...»

«Plitev materialist tega ni zmožen.»

«Vem. Premišljevanje o Bogu in smrti je velika filozofija.»

«Pravi Platon, kajne?»

«Jaz tudi. — Ali ti kdaj premišljuješ o smrti?»

«Dostikrat. Vendar ne zmerom tako, kakor tisti, ki trdijo, da se začenja, kjer se končuje, in končuje, kjer se začenja.»

«Pa se ne motijo. Smrt je namreč le odhod v večnost, kakor je rojstvo prihod iz večnosti...»

«Smrt je zame le smrt.»

«Tako? Ali veruješ — naj govorim s filozofom! — ali veruješ, da smrt res obstaja?»

«Vsaj s stališča individua, ker z njo prestaja življenska eksistenca.»

«Te smrti ne tajim. Ampak če mi poveš, kje se življenje neha in začne smrt, ti povem, kaj je smrt. Mar iščeš to mejo v rastlinstvu, rudnistvu, živalstvu? Saj je ni! Vse se le prenavlja, presnavlja, vse samo preraja. Še v kristalu je življenje, ustvarjeno po isti modrosti, ki tudi meni daje dihati in živeti, trpeti in

mreti... Smrt je le beseda za silo, nehanje ob prvi razvojni dobi in kakor velika resnica: občutiš jo, umeti je ne moreš.»

«In če bi jo umel: — kakova pametna korist bi bila to zame?»

«O, imel bi vero in spoznanje, da smrti ni.»

«Da, ali —?»

«Ali ti to ne bi bilo zadosti?»

«Hm...»

«Verjemi: V neskončnosti časa in prostora se preliva val življenja, iz njega pršijo kapljice individualnih eksistenc. Ta val pljuska iz vsemira. Rojstvo in smrt sta le pritiska večnega življenja.»

Oba sta umolknila.

V sobo so lili žarki zahajajočega solnca, vanje je mežikal in predel črni maček; dekla Francka je na dvorišču prala in tiho pela:

«Po gorah grmi, se bliska,
moj fantič po polju vriska...»

Starec je počasi hodil po sobi, postajal v zamišljenosti in spet hodil, a Plantarič ga je predramil:

«Če je res, kar moderna znanost trdi, da namreč živi tudi kamen, tudi rastlina, tako bi bilo verjetno, da obstaja neki neviden vsemir, ki ga komaj šele slutimo...»

«Da, prava filozofija ne materializira Duha, marveč le spiritalizira materijo. Vse je življenje, sila, energija, življenje vse in povsod — smrti ni nikjer.»

«To so trditve, ki pa ne razvozljajo velike uganke o življenju in smrti.»

«Vem, da nasprotujejo vsem poglavitnim filozofskim in moralnim smerem našega časa: kriticizmu, pozitivizmu, agnosticizmu in vsem drugim pragmatizmom, vendar verujem, da je po smrti mogoče in verjetno življenje v čisto novi, nam še nepojmljivi zavesti.»

«Ali je to tisto posmrtno življenje, ki ga nas vera spominja?»

Starec se je malo zamislil, preden je odgovoril:

«Mogoče. Kdo vé —? Če veruješ, je. Drugače mislim, da se vračamo, odkoder smo... Prah si in v prah se boš povrnil... Oče, v tvoje roké izročam svojo dušo. — Če verujemo, da nas je na svet poslala božja ljubezen, vemo, da se bomo po smrti vrnili k Bogu v večno življenje...»

«To je tolažba človeku, ki se pekli z nadlogami.»

«S smrtjo je vsega hudega konec in začetek vsega lepega, ki gre v neskončnost.»

«In vendar to ne zmanjšuje večnega našega protesta: Zakaj smo na zemlji mi edino bitje, ki vé, da mu je umreti?»

«Modrijan ima spoznanje, protestov ne. A najsi je življenje po telesni smrti tako ali tako, bolj in lepše od sedanjega je gotovo.»

«O, jaz se smrti prav nič ne bojim.»

«Zakaj bi se je bal? Bolj ko se je bojiš, bolj je strašna; bolj ko se ji umikaš, češče jo srečuješ... Vse se spreminja, le ona je še zmerom taka, kakor so jo poznali naši očetje pred tisoč, pred milijon leti.»

Plantarič ni odgovoril. Tudi starec je pomolčal, potlej pa vzdihnil:

«In vendar: kako ničen je človek!... Kaj je njegovo življenje, ki si ga z grehom in hudobijo teži in greni?... V primeri z večnostjo še milijoninka trenutka ne —, pa vendar bi rad s srcem in pametjo vzel in obsegel vse vesoljstvo... In si domišljuje naprej in nazaj po tem in po drugem svetu... Kaj, kaj je življenje...?»

«Jezus je rekel: Jaz sem pot, življenje in resnica...»

«Spoznavam, spoznavam: Gospod, kdo je, kakor si ti...?» je starec zamrmral in sedel. V obraz, veli in od starosti zgubani, so mu tekli zadnji žarki večerne zarje in se mu nabirali v očeh, sevajočih od zamišljenosti.

«Kaj je življenje...?» je skomljal v belo brado.

Dekla Francka je doprala in veselo zapela:

O, vriskaj, žvižgaj ali poj,
saj prideš k meni v vas nocoj...!»

Otožnost starega Pristavca je bridko vzdihovala:

«Dan se je nagnil in okoli mene se je zmračilo, ko sem gledal v jutranjo zoro... Lepi, dolgi dan življenja mojega, kako hitiš, hitiš v božji zaton!...»

Kakor da mu je že iti v zaton življenja, mu je bil glas zamolkljeji in zamolkljeji. Ob poslednjih besedah, ginečih ko odmev za hribom, se je mož še bolj zgrudil sam vase; obraz mu je utonil v mogočni bradi, oči so se mu priprle in usta le še šepetala:

«Kaj, kaj je življenje...?»

Na obiskovalca je čisto pozabil. Plantarič je kar molče odšel. Zunaj je dihnil na vsa pljuča in veselo pogledal po dolini.

«Lep si, ljubi domači svet!» se je nasmehnil. «Še ozdravim naj, pa bo življenje vredno življenja.» —